יונה לא מצא מנוח

תולדות חייו של הרב יונה כֶּהָן הי"ד מנהל 'תומכי תמימים' ברוסיה הסובייטית בשנים תרצ"ו-תש"ז

היה זה בליל א' מר חשון תשכ"ג, כאשר הרבי שאל האם ידוע מתי נפטר החסיד ר' יונה כהן הי"ד ומה שם אמו >> קווים לדמותו של החסיד הרה"ח ר' יונה כֶּהָן הי"ד שכיהן כמנהל רשת ישיבות 'תומכי תמימים' המחתרתיות במשך למעלה מעשר שנים תוך סיכון אישי גדול >> על "עוונו" זה כמו גם על השתתפותו בבריחה הגדולה מרוסיה, נאסר, נשפט ונשלח לארץ גזירה, ממנה לא שב >> ה' יקום דמו!

מאת שניאור זלמן ברגר

הגיע לישיבה במקום לאוניברסיטה

הרה"ח ר' יונה כהן (קאגאן) הי"ד נולד בעיר פולטבה בשנת תרנ"ט להוריו שהיו משפחה שומרת מצוות, אך לא נמנתה על חסידי חב"ד. לפרנסתו עבד אביו בתפקיד מנהל חשבונות.

בנערותו למד יונה בגימנסיה המקומית, כשמגמתו היא להתקבל לאוניברסיטה, אלא שמבחן חשוב שנערך לקראת סיום הלימודים בגימנסיה, נקבע ליום השבת. יונה הצעיר אמנם היה מגיע בעת הצורך ללימודים בשבת, אך מעולם לא כתב ביום זה. המבחן הפעם שינה את כללי המשחק. היה זה מבחן חשוב וחורץ גורלות עבורו.

הוריו השקיעו במאמצים מיוחדים כדי להזיז את מועד המבחן ליום אחר, אך כאשר מנהל הגימנסיה, גוי אוקראיני, שמע כי התלמיד מבקש לדחות את המבחן בגלל שבת, פעל בכל כוחו אצל הרשויות שלא יסכימו להזזת מועד המבחן.

הנער נקלע למצוקה. היו יהודים שניסו להסביר כי מבחן כה חשוב דומה למצב של פיקוח נפש, אך לבו של הנער הצעיר לא היה רגוע. הוא הגיע אפוא אל הרב ישראל פנחס שרייבר, מחשובי חסידי חב"ד בפולטבה, כדי להתייעץ עמו מה לעשות. הרב שרייבר שלל כמובן כל אפשרות של חילול שבת בשביל מבחן. כאשר הנער הצעיר הבין כי לא יוכל עוד להיכנס לאוניברסיטה, החליט לעבור ללמוד בישיבת 'תומכי תמימים' בליובאוויטש בצילו של אדמו"ר הרש"ב.

בן חמש עשרה שנים בלבד היה הנער הצעיר כאשר החל ללמוד בישיבה. שיעורי החסידות שבו את ליבו, והוא התמיד בלימוד מאמריו של אדמו"ר הרש"ב אותם שמע מפיו. למרות שחלק מהמאמרים היו עמוקים מאוד, הנער הצעיר ניסה להבינם כמיטב יכולתו.

את הרוח החסידית הביא עמו בכל פעם שהגיע לבית הוריו. אחותו מרת רוזה סיפרה, כי כאשר אחיה היה מגיע לביקורים בבית, היה מנגן ניגוני דביקות חב"דיים "וכולנו, כל בני המשפחה, היינו מקשיבים לו במלוא הקשב ובפיות פעורים".

בימי מלחמת העולם הראשונה החלה הישיבה בליובאוויטש לנדוד ולהתפצל בין ערים שונות. ר' יונה אף הוא החל לנדוד, ובמשך הזמן למד בישיבות שהתקיימו בקרמנצ'וג, בחרקוב, ברוסטוב ובנעוול.

חיים חסידיים בנעוועל

בהגיעו לפרקו, הקים את ביתו עם מרת שרה בת החסיד הרב שמרל אלבסקי מנעוול. בשנים הבאות קבעו את מקום מגוריהם בעיר.

ר' יונה חי חיים חסידיים בתוך הקהילה החסידית שהייתה בעיר. פעמים רבות היה יושב ב"לייבל'ס שול" עם שני גיסיו המשפיע ר' לייב קרסיק ור' מרדכי אליעזר לאפטאווסקי והתוועדו במתיקות.

כמעט כל יום שני וחמישי היה ר' יונה צם. בד בבד, היה נזהר עד מאוד בכל הנוגע לכשרות. למרות המצב הכלכלי הקשה ולמרות שלעתים הגיע עד למצב של רעב ממשי, נזהר מכל דבר שנכנס לפיו. גם בתקופה מאוחרת יותר, בימי מלחמת העולם השניה, כשהרעב שלט שלטון ללא מצרים, נמנע מלאכול את הלחם הנמכר בחנויות ובמשך שנים מספר הסתפק בעיקר בירקות.

על סדר יומו בשנותיו הצעירות, סיפר הרה"ח ר' שמואל (מולע) פרוס ע"ה: "בהיותי בנעוול, היה לגיסיו מעין בית מלאכה לעשיית שרוכי נעליים. חסידים העדיפו עבודות מעין אלו, בהן ניתן היה לשמור שבת. גם ר' יונה היה רשום שם כפועל, אך בפועל, היה מתפלל כל יום באריכות עד 12 בצהרים, ורק לאחר מכן היה מגיע לבית המלאכה, שם היה עובד מספר שעות ומיד הולך ללמד ילדים (היו אלה האחים בנימין, לייבל ובערל לוין, וכן ר' אהרן זברובסקי).

מנהל ישיבות תומכי תמימים

במהלך מלחמת העולם הראשונה החלה המהפכה הקומוניסטית. בשנים הבאות פעלו השלטונות ביד ברזל לסגירת בתי כנסת ישיבות ו'חדרים'. זו הייתה התקופה בה עלה אדמו"ר הריי"צ על כס הנשיאות. בד בבד הוא החל במאבקו הגדול לקיום רשת ישיבות 'תומכי תמימים' מחתרתיות בכל רחבי ברית המועצות, למרות הרדיפות.

בעקבות הדיכוי, המעקבים והרדיפות, נאלצו הישיבות להתפצל ולנדוד ממקום למקום. בכל פעם שהתגלה סניף של הישיבה, הוא נסגר ונפתח במקום אחר. חלק ממגידי השיעורים והמשפיעים נאסרו והוגלו, וחלק מהם אף נידונו למוות.

למותר לציין כי אנשי המשטרה החשאית לא הסתפקו במלמדים ובמשפיעים המקומיים, אלא חיפשו את מנהלי הישיבה, אלה שהחזיקו על עצמם את כל העול. כך מצאו עצמם מנהליה הראשיים של רשת הישיבות, נרדפים על נפשם.

בשנת תרצ"ו, כאשר המצב החריף והחמיר, מונה ר' יונה כהן, אז תושב מוסקבה, למנהל רשת ישיבות 'תומכי תמימים' בברית המועצות, לא לפני שזכה לקבל את ברכת והסכמת אדמו"ר הריי"צ שהיה כבר מחוץ לרוסיה. הרבי הטיל עליו גם להשיג אמצעים כספיים לכל סניפי הישיבות, לצד איוש הישיבות והחדרים המחתרתיים במגידי שיעורים ובמורים.

למעשה, על כתפיו של ר' יונה הוטל עול אחזקת הישיבות ברוחניות ובגשמיות. היה בכך משום מסירות נפש נועזת, ולמרות זאת, נטל על עצמו את האחריות הכבדה, שסכנת חיים הייתה כרוכה בה, בלי לחשוב פעמיים. כאן התגלה כושרו הניהולי; הוא הוציא הוראות שוטפות והשיג מימון וכספי תמיכה לכל הסניפים הפזורים ברחבי רוסיה.

עבודתו הניהולית ירדה עד לפרטים הקטנים. הוא לא דאג רק למקומות לימוד ולמשכורות המלמדים, אלא גם לשכר דירה עבור דירות המסתור, לדמי 'לא יחרץ', למקום השינה של התלמידים, לארוחותיהם ואפילו לביגוד עבור הבחורים.

עם הזמן הצליח להחזיר ל'חדרים' ולישיבות הנרדפות את תחושת הביטחון שהתערערה לחלוטין בגין הרדיפות.

"ר' יונה החליט איפה, מתי ועם מי לומדים", מספר הרה"ח ר' ליפא קליין, שבעצמו היה תלמיד אחת הישיבות ואף הכיר מקרוב את ר' יונה. "הוא דאג לאתר מבנים במקומות נסתרים, לשלוח מגידי שיעורים ומשפיעים לכל עיר בה הוקם סניף של הישיבה. לא אחת נתפס מגיד שיעור, והוא נטל על עצמו לדאוג לו ולבני משפחתו, ובמקביל למצוא ממלא מקום שיכנס לנעליו".

כדי לעמוד מקרוב על צרכי התלמידים, הגיע באופן אישי לסניפי הישיבה זאת תוך סיכון רב שמא ייתפס ויתגלה.

כאשר התלוננו לפניו שילדים מסויימים ממאנים או חוששים ללמוד בישיבות המחתרתיות מחשש הסכנה, הגיב: "הילדים אינם אשמים. חששותיהם מובנים מאוד,

אנו צריכים לומר תהילים מעומקא דליבא להזיל דמעה ולבקש מבורא עולם שייתן בלבבם הרצון ללמוד תורה, ואז הם יגיעו".

עד כמה נגע מצבו של כל תלמיד ותלמיד, ניתן ללמוד מעדותו של ר' בערל פרוס שי' מכפר חב"ד: "זכורני כי פעם הרה"ח ר' ברק'ה חן היה צריך להתייעץ עם ר' יונה בעניין כלשהו. בחזרתו סיפר לנו, כי בבואו לבית מצא את ר' יונה קורא תהילים ובוכה. ר' ברק'ה נבהל ושאלו מה קרה. השיב ר' יונה: 'קיבלתי מכתב מעיר פלונית שם המלמד מתלונן כי חלק מהתלמידים שלמדו אצלו הפסיקו לבוא, והוא חושש שבכלל לא יחזרו'... הדבר כה נגע ללבו של ר' יונה, עד שישב ושפך את ליבו באמירת תהילים".

התלמידים עצמם לא ידעו כמובן מי אחראי על הישיבות מחמת הסכנה. גם אלו שכן ידעו משהו, ידעו ששמו ר' שילם, כפי שסיפר הרה"ח ר' יחזקאל ברוד ע"ה: "היה במוסקבה, יהודי חסידי, אדום זקן, ר' יונה כהן שמו. הוא היה הממונה על כל ישיבת 'תומכי תמימים'. כינויו בפי כל היה 'ר' שילם', זאת כדי שאם יתפסו את התלמידים ויחקרו אותם, לא יידעו לומר את שמו האמיתי".

•

כדי לממן את כל מערך הישיבות, נדרש לגייס סכומי כסף עצומים. אנ"ש חסידי חב"ד, ברובם, לא היו עשירים ובעלי יכולת לתרום. אף על פי כן, כל אחד מעדת החסידים הבין כי מדובר בציפור הנפש של המשך קיום החיים החסידים. משום כך, כל אחד נתן כל אשר ביכולתו.

היו גם חסידים שעסקו במסחר וראו ברכה. לא פעם הצליחו להרוויח סכומי כסף הגונים, והעניקו ברוחב יד וברוח לב עבור המשך הקיום של 'תומכי תמימים'.

ר' יונה מצידו, הפעיל סמכות, ולא פעם, בעת התוועדויות, היה נוקב בסכומים שונים שלדעתו פלוני יכול וצריך לתת עבור הישיבה. כשנקב בסכום, לא היו עוררין על דבריו; הכל קיבלו את החלטותיו כתורה מסיני.

על עיסוקו בגיוס וחלוקת כספים, סיפר הרה"ח ר' שמואל מולע פרוס ע"ה: "דרך ר' יונה עברו מידי חודש סכומי עתק, אך הוא לא לקח עבורו אף לא פרוטה שחוקה. בכלל, הוא היה אדם טוב-לב שאהב לעשות טובה לזולת. אם היה יודע על פלוני שנקלע לצרה - היה ממהר להושיט לו עזרה, גייס כספים והעניקם לו".

גם בימי מלחמת העולם השניה, כאשר קהילות התפרקו ונסו על נפשן לתוככי רוסיה, רבים מהם הגיעו לטשקנט

ר' יונה כהן בילדותו.
התמונה היחידה של ר' יונה

ולסמרקנד, המשיך ר' יונה לעמוד על משמר תפקידו האחראי. הוא הקים שם סניפים חדשים של הישיבות עבור תלמידים צעירים ומבוגרים.

באותה תקופה שבה עמל קשות להקים מחדש את ממלכת 'תומכי תמימים' בקהילה החב"דית שגלתה לטשקנט, לא ויתר על מנהגו להתפלל במתינות ובאריכות כפי שנהג כל השנים.

דמותו החסידית הייתה מופת בעיני אנ"ש בטשקנט, ובהתוועדויות שהתקיימו מדי פעם, היה מראשי המדברים לצדם של גדולי המשפיעים באותם ימים: ר' ישראל נעוולער, ר' פרץ מוצ'קין, ר' שלמה חיים קסלמן ועוד.

מוסיף ומספר ר' ליפא קליין: "למרות שר' יונה היה עסוק יומם ולילה בעשייה למען תומכי תמימים, עם זאת נתן לבו לכל מי שנזקק לעזרתו, כולל ילדים צעירים. כאשר הגענו לטשקנט בעיצומה של המלחמה, היה ראש וראשון לסייע לנו בכל דרך כדי להתאקלם בטשקנט. הוא סייע באיתור מקום מגורים, ועוד. הייתי אז ילד צעיר, אך זכורני היטב את ביקוריו התדירים בבית הוריי, כמו גם את בקשתו התמוהה לערבב את כוס התה עם כפית בשרית ולא חלבית (איני יודע, אולי היה לו בכך הידור מסויים).

"ר' יונה ורעייתו שרה היו חשוכי ילדים. בתקופת מלחמת העולם השניה גידלו בביתם יתומים חב"דיים שהגיעו ממשפחות שונות, ביניהם ילדי משפחת פרוס שהתייתמו מאמם בעוד האב הוגלה למחנה עבודה. גם אחייניות של רעייתו - גב' פסיה מטוסוב גב' טייבל לוין וגב' אבצן שהתייתמו מאב ומאם בימי המצור על לנינגרד".

להישאר בכל מחיר

עם תום מלחמת העולם השניה, נפתח סדק צר בחומת הברזל של ברית המועצות. השלטונות התירו לאזרחי פולין לצאת מרוסיה דרך עיר הגבול לבוב. החסידים ניצלו זאת והגיעו בהמוניהם לעיר כדי להתארגן משם לקראת הברחת הגבול.

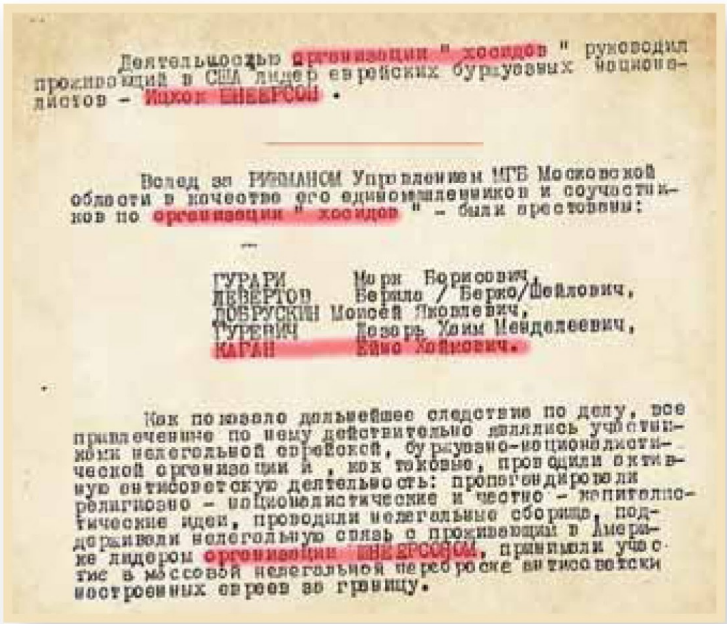
ר' יונה נטל אף הוא חלק בהתארגנות לבחירה. יחד עם חבריו פעל במסירות נפש של ממש כדי שחסידים רבים ככל האפשר יעלו על הרכבות וייצאו לפולין. בזכות פעילות זו, מאות משפחות חב"דיות יצאו מרוסיה בשנים תש"ו-ז, וחייהם הרוחניים והגשמיים היו להם לשלל.

במהלך שהותו בלבוב, הבין ר' יונה כי לא כל הבחורים הצעירים יוכלו לעזוב את רוסיה, באין להם פספורט פולני. הוא הבין כי אלו שיישארו ברוסיה, צריכים 'אבא' שידאג להמשך קיומם הרוחני. למרות שהחזיק בידו מסמכים מתאימים כדי לצאת מרוסיה, החליט ברגע האחרון להישאר. הוא הודיע חד-משמעית: "הרבי הטיל עלי לנהל את 'תומכי תמימים'. כל עוד נשאר 'תמים' אחד שלא יכול לצאת, אינני יכול לעזוב את המדינה". לא הועילו כל ההסברים והשכנועים כי מדובר בסכנת חיים, וכי השלטונות מחפשים אחריו באופן מיוחד. ר' יונה דחה את כל הטיעונים באחת - לא אצא לפני שאחרון התמימים ייצא מהמדינה.

המשפיע הרה"ח ר' מענדל פוטרפס היה גם הוא בין אלו שסייעו במלאכת הארגון והבריחה. גם אותו חיפשו השלטונות הקומוניסטיים, והוא היה שרוי במתח ובפחד ממשי. היה חשש וודאי לשלומו ולשלום משפחתו אם חס ושלום ייתפס. הוא פרש את לבטיו לפני ר' יונה, שבניגוד לו-עצמו, השיב לו תשובה נחרצת: "הבט לי בעיניי, מענדלע, הבט לי טוב-טוב בעיניים; גם למסירות נפש יש גבול, זאת אומרת שגם למסירות נפש יש כמות [מוגבלת]". ר' מענדל מספר כי הדברים חדרו לליבו כמדקרות חרב, ולא ידע מה לעשות בפועל. לאחר שהוסיף להתייעץ עם אמו, החליט ר' מענדל כי מחובתו להמשיך בעבודת הקודש - והוא נשאר בלבוב בעוד שאת כל בני משפחתו שלח מרוסיה.

תחנת הרכבת בלבוב

Деятельность организации " хасидов " руководил проживающий в США лидер еврейских буржуазных националистов - Исхок ЕНЕВЕРСОН .

Вслед за РИЖСКИМ Управлением МГБ Московской области в качестве его единомышленников и соучастников по организации " хасидов " - были арестованы:

ГУРАРИ Мери Борисович,
ЛЕВЕРТОВ Верила / Берко/Вейлович,
ЛОБРУСКИН Моисей Яковлевич,
ТУРЕВИЧ Лезарь Хаим Мендалеевич,
КАРАН Ешо Хейкович.

Как показало дальнейшее следствие по делу, все привлеченные по нему действительно являлись участниками нелегальной еврейской, буржуазно-националистической организации и , как таковые, проводили активную антисоветскую деятельность: пропагандировали религиозно - националистические и частно - капиталистические идеи, проводили нелегальные сборища, поддерживали нелегальную связь с проживающим в Америке лидером организации ЕНЕВЕРСОН, принимали участие в массовой нелегальной переброске антисоветски настроенных евреев за границу.

מסמכים מארכיון הק.ג.ב.
- ר' יונה קגן, מנהל ארגון חוסידוב בהנהגת רבי יצחק שניאורסאהן

בתקופת ההמתנה לקראת היציאה, שהו אנ"ש חסידי חב"ד בלבוב במשך שבועות ארוכים. על פי פקודה, רובם נותרו מכונסים בדירות מסתור מבלי שהוציאו פניהם לרחוב, מחשש שייתפסו. ר' יונה עצמו הבין כי גם שבועות אלו של המתנה רוויית מתח, צריכים להיות מנוצלים ללימוד התורה.

במקביל לארגון הבריחה, דאג להקים שיעורי תורה עבור קבוצת תלמידים צעירים. וכך סיפר הרב משה לברטוב ע"ה: "כשנתקבצו אנ"ש בלבוב על מנת לעבור הגבול מרוסיה לפולין והתעכבו איזה זמן, הושיב ר' יונה כהן ע"ה את הרב שמואל נוטיק ע"ה, להגיד שיעור עבור בערך י"ב תלמידים. כך נמשך עד כסלו תש"ז".

אחת העסקניות הדגולות שפעלה במסירות נפש למען היציאה מרוסיה, היא גב' ציפא קוזלינר. במהלך עבודתה החשאית אכן נתפסה ונאסרה, וסכנת חיים ריחפה מעל ראשה. בני ביתה חששו לגורלה, ומספר עסקנים באו לעודד את רוחם. מי ששם לבו לבת הקטנה, דבורה [בורושנסקי], היה ר' יונה כהן: "כשבכיתי, ניגש אליי ר' יונה כהן הי"ד, חיבק את ראשי הקט, וניחם אותי בדברים: אל תבכי ילדה, אני מבטיח לך כי תזכי לראות את אמך'". ואכן, לימים שוחררה הגב' קוזלינר באופן ניסי.

לאחר יציאתה של קבוצת החסידים האחרונה בחודש טבת תש"ז, החלו השלטונות - שכבר שמו עין על המתחולל מתחת לאפם בלבוב - לעצור את הבריחה החסידית. כעבור זמן קצר החלו השלטונות להדק את המעקבים אחר החסידים שנותרו מאחור. כולם היו בסכנת מעצר.

ליד השולחן ישבו כבר כמה חסידים ובהם ר' יונה כהן, ואילו חסידים אחרים טרם באו. ר' שמואל לחש לאחד מבני ביתו שירוץ לתחנת האוטובוס, ויודיע לחסידים הבאים שלא להגיע לביתו... אך יצא השליח לדרכו, ובעבור מספר רגעים נכנסו הביתה שלושה אנשי המשטרה החשאית

"כל עוד אני מתפלל, לא יעצרו אותי"

ר' בערל פרוס אשר התייתם מאמו בגיל צעיר, ואביו ר' מולע שהה במחנות עבודה, גדל באותה תקופה בבית ר' יונה כהן, והוא מספר על המעצרים: "בי"ד שבט (תש"ז) ר' יונה צם. באותו לילה התוועדו כל הלילה במרתף ביתו של הרה"ח ר' דוד לייב חן. במהלך הלילה פשטו הרשעים על בתי רבים מראשי חב"ד ועצרו אותם. בבוקר, כשחזר ר' יונה לביתו כתום ההתוועדות, הודיעו לו שכדאי לו לברוח מיידית, מפני שבכל רגע עלולים להגיע גם אליו, אך הוא השיב: 'כל עוד אני מתפלל ואחר כך לומד את השיעורים שלי, לא יעצרו אותי', וכך היה. הוא התפלל במתינות כהרגלו, מתוך שלוות נפש מופלאה. כשסיים את תפילתו וחוק לימודיו, יצא מהבית. כמה דקות לאחר מכן, הגיעו אנשי הק.ג.ב., והמתינו לו בביתו מהצהרים ועד למחרת, אך הוא כבר הספיק להימלט על נפשו"...

לפי תיק החקירה של ר' יונה, נראה כי בימים הבאים נקרא לחקירה, במהלכה הכחיש כל קשר לארגון הבריחה. הוא שוחרר לאחר שחתם שלא יעזוב את העיר, אך עד מהרה נמלט ממוסקבה.

מלכודת ה'מוסר'

חודשים חלפו, ועם הזמן היה נראה כי השלטונות נרגעו מפרשת הבריחה מרוסיה. לא היה זה אלא אשליה, שכן מתחת לפני הקרקע, אנשי המשטרה החשאית המשיכו לטוות את חוטי המלכודות. הם עקבו אחר כל צעד של רבים מהחסידים, אספו כל בדל מידע.

בתחילת שנת תש"ח החל מצוד נרחב אחרי כל מי שהיה קשור ליציאה מרוסיה. מתיקים שנפתחו כעבור שנים התברר, כי השלטונות ידעו הרבה יותר ממה שהחסידים חשבו... בתקופות הבאות נעצרו קרוב לארבעים חסידים שנחשדו כמי שסייעו לבריחה. ראשון העצורים באותו גל מעצרים, היה ר' יונה.

החסידים שחשו כי השלטונות "נרגעו", לא נתנו לבם לסימנים המחשידים שהלכו והצטברו. רמזים למעקבים אחרי ר' יונה כהן, החלו בערב יום כיפור תש"ח. באותו יום הגיע 'מוסר' אל ביתו של ר' שמואל

ברזין, מנכבדי החסידים בלנינגרד. הוא הסביר כי הגיע לעיר מטעם מקום עבודתו, וביקש להתארח בבית משפחת ברזין ביום הקדוש, שם התקיים מניין חשאי. בעל הבית ר' שמואל ברזין לא ידע שיש חשד כלפי האורח הבלתי-קרוא. הלה גלגל שיחה עם מארחו תוך כדי ניסיון לשמוע פרטים על 'המבוקשים' מלבוב שמצאו להם מקום להתחבא בו. בין השאר סיפר, כי ידוע לו שר' יונה כהן נמצא במוסקבה, אך לא הצליח להירשם כתושב בצורה מסודרת, ולכן כדאי שיעבור ללנינגרד. ר' שמואל ברזין לא חשד במאומה.

לקראת תפילת 'כל נדרי', החלו להתאסף בשקט כמה חסידים. חלקם הופתעו למצוא את האורח, בידעם כי הוא 'מוסר', אך הם לא יכלו לסגת פתאום לאחור. בלית ברירה נותרו בבית וקיימו את התפילות כרגיל.

משום מה, החסידים לא חשבו לנקוט בצעד זהיר, ובתקופה הבאה עבר ר' יונה ומשפחתו ללנינגרד, שם התארח בבית משפחת ברזין.

כחודשיים לאחר אותו יום הכיפורים, בבית משפחת ברזין התכוננו להתוועדות י"ט כסלו, בהשתתפות אנ"ש המקומיים. לפתע שוב ניצב בדלת אותו 'מוסר', שוב הוא טען כי נמצא במקום לרגל נסיעת עבודה, ובא להשתתף בהתוועדות. הוא אף הביא עמו בקבוק 'משקה'... הפעם בעל הבית כבר ידע את האמת על ה'אורח', אך בלית ברירה נאלץ לקבלו, כי אחרת יהיה רק יותר גרוע.

ליד השולחן ישבו כבר כמה חסידים ובהם ר' יונה כהן, ואילו חסידים אחרים טרם באו. ר' שמואל לא השתהה לרגע, ומיד לחש לאחד מבני ביתו שירוץ לתחנת האוטובוס, ויודיע לחסידים הבאים שלא להגיע לביתו... אך יצא השליח לדרכו, וכעבור מספר רגעים נכנסו הביתה שלושה אנשי המשטרה החשאית, הציגו עצמם בפני המסובים וביקשו מהם לראות תעודות. לאחר בדיקה זריזה, הוחזרו התעודות לכל הנוכחים מלבד שניים: ה'מוסר' ור' יונה כהן. השניים הצטוו להתלוות לשוטרים החשאיים.

אנשי המשטרה החשאית הלכו עם ר' יונה ועם ה'מוסר' ליד התחנה בה עמדו החסידים שקיבלו את ההודעה כי אין להגיע לבית משפחת ברזין. הם הבחינו כי אנשי המשטרה החשאית מחזירים ל'מוסר' את תעודתו ואילו ר' יונה נלקח למעצר! המעצר של ה'מוסר' היה מדומה בלבד...

בבוקר, כשחזר ר' יונה לביתו כתום ההתוועדות, הודיעו לו שכדאי לו לברוח מיידית, מפני שבכל רגע עלולים הקלגסים להגיע גם אליו, אך הוא השיב בשלווה: 'כל עוד אני מתפלל ואחר כך לומד את השיעורים שלי, לא יעצרו אותי', וכך היה. הוא התפלל במתינות כהרגלו, מתוך שלוות נפש מופלאה. כשסיים את תפילתו וחוק לימודיו, יצא מהבית. כמה דקות לאחר מכן, הגיעו אנשי הק.ג.ב.

בראש ארגון 'חוסידוב'

ר' יונה נלקח למאסר והועבר למוסקבה, שם כבר נעצרו באותם ימים חמישה חסידים. לטענת החוקרים, הללו היו מאוגדים בארגון "חוסידוב", והם אשר קיבלו הוראות מר' יונה בתקופת לבוב. החסידים היו: הרב בערל ריקמן, הרב מרדכי גוראריה, הרב בערל לברטוב, הרב משה חיים דובראווסקי והרב חיים אלעזר גורביץ.

בחודשים הבאים הוגש כתב אישום נגד כל הקבוצה, מלבד ר' יונה. הללו הואשמו כחברים בארגון 'חוסידוב' בהנהגת אדמו"ר הריי"צ, ובניהולו על ידי ר' יונה כהן. חברי ה"ארגון" הואשמו בפעילות בלתי ליגלית של ארגון ישיבות ברחבי ברית המועצות, והברחת יהודים דרך לבוב. מסתבר שהשלטונות ידעו הכול באופן מפורט...

וכך נכתב בכתב האישום שנמצא כעבור עשרות שנים בארכיון הק.ג.ב.:

"מטרות הארגון:

א. לאסוף יהודים ולעבוד איתם ברוח אנטי סובייטית - דתית לאומנית וקפיטליסטית.

ב. הכנה והשתתפות להבריח יהודים - אנטי סובייטים לאומנים - את הגבול לפולין, לאנגליה, לאמריקה ולפלסטינה.

יהודים אלו האנטי סובייטים ודתיים ארגנו בתי כנסת בלתי ליגליים ובתי ספר מיוחדים הנקראים ישיבות. כאלו בתי כנסת וישיבות ישנם בערים: מוסקבה טשקנט וסמרקנד.

לבד ממטרות אלו, הארגון נתן חינוך ברוח אנטי סובייטית-דתי-לאומני-לילדים ומבוגרים יהודים. בשם מטרה זו ייסדו בתי ספר לא חוקיים מיוחדים - חדר. שבהם חינכו ברוח דתית אנטי סובייטית ובחלקם גם לאידאולוגיה קפיטליסטית.

את מעשי הארגון "חוסידוב" הנהיג מי שגר בארה"ב מנהיג היהודים הקפיטליסטיים הלאומנים - יצחק שניאורסון [כ"ק אדמו"ר הריי"צ]".

ר' יונה נחקר ממושכות על ידי חוקרי הק.ג.ב. אשר תבעו ממנו לפרט על פועלה של "האגודה המחתרתית בלבוב". בתחכום רב מסר להם ר' יונה שמות של חסידים שכבר יצאו מרוסיה, או נפטרו או הוגלו לסיביר.

על תפקידו בתוך הארגון, סיפר ר' יונה לחוקרים: "באופן אישי, אני עסקתי בפיקוח על ההוצאות של הכסף שנאסף לקופה מיוחדת של הועד - כדי שהכסף ילך לרכישת מסמכים מזוייפים בזכותם התבצעה היציאה מרוסיה. אצלי היו הרשימות של המשפחות ולפיהן בדקתי עם [ר' לייבל] מוצ'קין [ממנהלי הבריחה, ובזמן החקירה כבר לא היה ברוסיה] אודות ביצוע העברת הגבול בהתאם לרשימה".

ביום כ"ז באדר תש"ח (8 במרץ 1948) הוגש נגד ר' יונה כתב אישום בו מסופר בהרחבה על פועלו במשך השנים.

בתיק האישומים כנגדו נחשפה כי הואשם באשמה נוספת: כדי להיפטר מהשירות הצבאי בימי מלחמת העולם השניה, השיג פספורט על שם יהודי אשר שם משפחתו קוגן, וכך מיונה כַּהַן (או ברוסית) קאגאן, החליף את שם משפחתו לקוגן.

גזר דינו נחרץ לעשר שנות גלות. השלטונות הודיעו לרעייתו, כי נשלח למחנה עבודה בקזחסטן. לא חלפה תקופה, והתברר כי ר' יונה נפטר, בעוד רעייתו נותרה בגפה. לבני הזוג לא היו ילדים.

מסירות נפש גם בעת המאסר

על מקום ונסיבות פטירתו, ישנן גרסאות שונות. מפני קוצר היריעה, נביא רק את הגרסאות המפורטות:

בשבועון כפר חב"ד נכתב: "גם במאסר לא ויתר על אף אחת מכל הנהגותיו שנהג בהן בהיותו בן חורין. כמעט לא אכל שם מאומה, וכעבור זמן נפטר בבית הסוהר. הי"ד".

תלמידי ישיבת תומכי תמימים בברדיצ'ב, זמן קצר לאחר מעצרם

מחנה קאראלג בו נפטר

בסגנון דומה מסופר בספר "פעילות חוצה גבולות", שם מתוארת העובדה כי גם במאסרו הקפיד במיוחד על פת ישראל ועל כך שלא יגלחו את זקנו. למרות זאת, הסוהרים גזזו באכזריות את זקנו, ומיני אז חוסן גופו נלקח ממנו. הוא לא היה מסוגל לעכל את העובדה שחסר לו 'צלם אלוקים'. מכאן החל גופו להיחלש, עד שהשיב את נשמתו לאחר כשנת מאסר.

בספר "אור חסידי בחושך הסובייטי" יש גירסא מעורפלת, כי נשלח למחנות כפיה, אך בהיותו בכלא סירב לאכול: "סופו [של ר' יונה] היה שנאסר ונשלח למחנות כפיה ולא חזר משם. הוא היה יהודי מיוחד במינו. גם בכלא סירב לאכול פת עכו"ם ודרש להביא לו פת ישראל. בתנאים כאלה, סיכוייו לשרוד היו קלושים ביותר".

בספר 'קידוש השם' אשר תיעד את מסירות הנפש של היהודים בכלל, והחסידים ברוסיה הסובייטית בפרט, מספר על סופו הטראגי של ר' יונה: "הוא נידון לעשר שנות גירוש למחנה עבודה בעיר קרגנדה, שם נפטר ארבעה עשר חודש מאז נאסר. אשתו שהמשיכה לשלוח לו חבילות, קיבלה אותן חזרה בצירוף הודעה שהוא עזב את המחנה. כעבור זמן רב הצליחה להשיג הודעה מפורטת על פטירתו ותאריך הפטירה.

"יש להוסיף, כי גם היא עצמה, נאסרה בשנת 1950 (תש"י), ונידונה לעשר שנות גלות, בעוון שלא הלשינה על בעלה. היא הספיקה לרצות עונשה במשך חמש שנים, ולאחר מותו של סטאלין זכתה בחנינה".

ממסמכים שנמצאו בארכיון הק.ג.ב. נמצא, כי ביום ח' בניסן תש"ח נגזר דינו לעשר שנות גלות. הוא נשלח למחנה קראלאג ליד העיר קרגנדה שבקזחסטאן, שם הלך לעולמו.

באותן שנים קשות, היו מקרים בהם שלטונות רוסיה הצהירו או רמזו כי האסיר חי, אך בפועל הוא כבר לא היה בין החיים. היו גם מקרים הפוכים, בהם רמזו כי האסיר נעלם, או הודיעו כי "אין לשלוח חבילות" - אך בפועל, האסיר שהה במרתפי הק.ג.ב. באחת הערים המרכזיות לצורך חקירות.

כתוצאה מכך, בני משפחתו לא ידעו בבירור אם האינפורמציה על פטירתו של ר' יונה אכן נכונה או לא. משום כך, לא נקבע תאריך ליארצייט.

שנים רבות חלפו מאז, ואחד החסידים הקרובים לו, ר' ישראל לוין ע"ה, נכנס ל'יחידות' בקודש פנימה. היה זה בליל א' מר חשון תשכ"ג. בפ"נ שהגיש לרבי הזכיר את "הקדוש הרה"ח הרה"ת ר' יונה כהן". הרבי ביקש לברר אם אכן נפטר, ואם כן, את תאריך הפטירה ואת שם אמו.

בעקבות הוראות אלו, נפגש ר' ישראל עם המשפיע הרב אליהו חיים רויטבלט ע"ה, גיסו של ר' יונה, והוא סיפר כי יום הפטירה הוא כ"ב שבט, ושם אמו פראדע. ר' ישראל העביר את המידע לרב חודקוב שהעביר זאת לרבי. למחרת אמר הרב חודקוב בשם הרבי - שינהג במנהגי יארצייט בתאריך המדובר, ילמד משניות ויאמר קדיש.

מקורות: תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית, ליובאוויטש וחייליה, ויטבסק, ר' מענדל, ר' מולע, אוצר החסידים בריה"מ, אור חסידי בחושך הסובייטי, קידוש השם, חייל בשירות הרבי, ארבעה חסידים, פעילות חוצה גבולות, תולדות חב"ד בפטרבורג, עבד אברהם אנכי, ר' משה ויטבסקער, חסידים בהצלת העם, זכרונות אהרן (זאקאן), בית משיח, כפר חב"ד, רשימת הר"מ לברטוב (הערות אהלי תורה), ראיונות, ועוד.